

J. ZEMAN, Crna vizija XV

snima Dioklecijanovu palaču te ujedno piše studiju koja je temeljni rad o tome spomeniku.

BIBL.: *Les origines chrétiennes dans la province romaine de Dalmatie*, Paris 1906; *Le Palais Dioclétien à Spalato* (s E. Hébrardom), Paris 1911; *Le Palais de Dioclétien relevés et restaurations* (s E. Hébrardom), Paris 1912; *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'Empire Romain*, Paris 1918.

J. Bil.

ZELIĆ, Ivan, slikar (Postira na Braču, 30. IX. 1942). Diplomirao na Akademiji u Zagrebu 1967. Grafiku usavršavao kod M. Detonija. Od 1970. profesor na Pedagoškoj akademiji, a od 1980. na Filozofskome fakultetu u Zadru. Bavi se teorijom i praksom lik. pedagogije i dječjega stvaralaštva. U njegovim ranim radovima osjećaju se dodiri sa socijalnim ekspresionizmom grupe »Biafre« (Parada, 1972). U djelima nastalim 80-ih godina naglašava narativnu strukturu prizora, dekorativnost i kolorističku prozračnost na način postmodernoga slikarstva (*Tutankamonov san*, 1983; *Donat*, 1984). U grafikama varira cvjetne i životinjske motive (mapa *Šikara*, 1975). — Samostalno izlagao u Zadru, Splitu, Dubrovniku, Starome Gradu, Zagrebu, Rijeci, Senju i Windsoru (Canada). Bavi se ilustracijom i grafičkim oblikovanjem.

LIT.: Z. Poznić, Ivan Zelić (katalog), Zagreb 1983. — V. Ekl, Ivan Zelić (katalog), Senj 1986.

Vi. Si.

ZELINA → SVETI IVAN ZELINA

ZELINGRAD, ruševine burga SZ od Zeline. Prvi se put spominje 1295. Nekada, čini se, središte moravečke župe, Z. je 1320. u posjedu Nikole, sina Petra Ludbreškoga, a 1434. obitelji Bychele. Za grad su se otimala 1527–36. pristaše Zapolje i Ferdinanda. Zapolja ga je 1531. darovao P. Palfiju. Od 1536. burg drže Kaštelanovići a poslije njih, cijelo stoljeće, Kerečenji, koji ga popravljaju. U drugoj pol. XVI. st. tu je pohranjen arhiv Čazmanskoga kaptola. Od 1640. grad se spominje kao ruševina. Obrambeni zid, ojačan ulaznom kulom kružne osnove, zatvarao je dvorište u kojemu je bila poligonalna kula. U prvoj pol. XVI. st. burg je dobio vanjske zidove s tri polukule kružne osnove (u juž. polukuli pronađen fragment s natpisom iz 1535, koji spominje naručioca nove tvrđave kaštelana Jurja Kerhena).

LIT.: V. Klaić, Prilozi za poviest grada Zeline, VjHAD, 1910–11. — B. Gušić, Medvednica, Zagreb 1924, str. 268. — Š. Habunek-Moravac i S. Krstić, Radovi na starom gradu Zelini, Vijesti MK, 1959, 1. — Š. Habunek-Moravac, Grad Zelingrad, Arhitektura, 1971, 109–110.

A. Ht.

ZEMAN, Josip, kipar i oblikovatelj (Palešnik kraj Bjelovara, 3. V. 1927). Završio Školu primijenjene umjetnosti u Zagrebu 1955. Već od početka stvaranja priklanja se apstrakciji te avangardi, koja je obilježila njegove najranije radove (*Rotirajući akt*, 1954). Eksperimentalni duh pokazuje *Ptica raketa oblijeće obruč svijeta* (1962), označeno kao »simbioza zvuka i pokreta« i jedan od naših prvih mobila. Dva ciklusa skulptura bitno

određuju njegovo stvaralaštvo: *Igra drva* (1955–63) i *Crne vizije* (1964–92). Pojednostavnjenje oblika dovelo ga je do arhetipski pročišćenih, okomitih i vodoravnih ritmova u prostoru. *Crne vizije* su sklopni objekti, sastavljeni od strojno obrađenih drvenih dijelova. Njegov se izraz kreće od organičkoga do geometrijskoga, od slobodnije obrađenih do uglačanih površina (*Crna ptica*, 1957; *Arhitektura koja lebdi*, 1963; *M – skulpture*, 1964–92).

Znatan dio svojega opusa ostvaruje na području modernoga dizajna. Prototip telefona iz 1954 (objavljen 1972. u »Design industrie«) primjer je rijetke sinteze uporabne zakonitosti i kiparskoga shvaćanja oblika. Njegove svjetiljke, sistemi posuda i suveniri zrače čistoćom oblika i zalačkom obradom materijala. — Samostalno je izlagao u Bjelovaru, Opatiji, Monte Carlu, Zagrebu, Parizu, Chibi, Nari i Okinawi.

LIT.: B. Pavlović, Josip Zeman – Igra drva 1955–63 (katalog), Zagreb 1964. — D. Venturini, Josip Zeman – trenutak skulpture, Sinteza, 1968, 10–11. — G. Quén, Zeman – skulpture 1955–78 (katalog), Zagreb 1979. — T. Lukšić, Josip Zeman – Igra drva 1955–63 (katalog), Zagreb 1981. — Z. Rus i M. Solman, Apstraktne tendencije u Hrvatskoj 1951–1981 (katalog), Zagreb 1981. — S. Šterk, Avangardni trenuci Josipa Zemana, ČIP, 1982, 3–4. — S. Špoljarić, Josip Zeman – dizajn (katalog), Zagreb 1984. — D. Venturini, Josip Zeman, Zagreb 1984. — T. Lukšić, Josip Zeman, Skulpture u pokretu – 1964–92, Video projekcije (katalog), Zagreb 1993.

G. Q.

ZEMLJA, grupa lik. umjetnika lijevoga socijalnog usmjerenja i izrazita figurativnog izraza, osn. u Zagrebu 1929. pod nazivom Udruženje likovnih umjetnika »Zemlja«. Na prvom dogovoru o osnivanju grupe za predsjednika je izabran D. Ibler, a za tajnika K. Hegedušić. Grupa »Zemlja« nastoji stvoriti osebojban lik. izraz oslonjen na pučku jednostavnost i pripovijedanje, ali i na eur. tradiciju (P. Brueghel, H. Bosch) i na suvremenu tzv. lijevu frontu umjetnosti (G. Grosz, O. Dix, F. Masereel). Ima određeni program i zalaže se za socijalnu tematiku i opće razumljivo lik. izražavanje, a odbacuje l'art-pour-l'art, naglašava crtež, jasan oblik i sadržaj te plošno rješavanje prostora i sklonost karikaturi i grotesci. Na prvoj izložbi »Zemlje« (1929. u Zagrebu) sudjeluju A. Augustinčić, V. Grdan, K. Hegedušić, D. Ibler, L. Junek, F. Kršinić, O. Mujadžić, O. Postružnik, K. Ružička i I. Tabaković. Usprkos jednostavnu programu i srodnim stavovima, članovi »Zemlje« stilski su heterogeni. Tijekom vremena sastav grupe se mijenja, odlaze F. Kršinić, O. Mujadžić, I. Tabaković i K. Ružička; pozivaju se gosti na izložbe (M. Detoni, N. Gvozdenović, Đ. Tiljak, K. Tompa, E. Kovačević, V. Radauš, Ž. Hegedušić, V. Svečnjak, E. Tomašević, A. Mezdjić, F. Vaić), od kojih neki postaju članovima »Zemlje«.

Na izložbi »Zemlje« 1931. gostuju arhitekti L. Horvat, J. Pićman, M. Kauzlarić, S. Planić i Z. Strižić, te na prijedlog K. Hegedušića seljaci-slikari iz Hlebina I. Generalić i F. Mraz. Tim činom promovirana je hrv. naivna umjetnost. Poslije I. Generalića i F. Mraza »Zemlja« prihvaća samoukoga kipara P. Smajića, a »zemljaškom« duhu pripadaju i djela M. Viriusa. Svoj prilog »Zemlji« dali su također P. Franjić i D. Raušević. God. 1932. priređena je tematska izložba »Kuća i život« koja se u potpunosti poklapala sa »zemljaškim« programom. Nositelj izložbe bila je Radna grupa Zagreb (V. Antolić, V. Hećimović, Z. Kavurić, J. Seissel, B. Todorović, E. Weismann), bliska internacionalnom stilu 30-ih godina. Kao bitne probleme urbanizacije i stanovanja oni ističu socijalni kontekst življenja i bijedu najsiromašnijih slojeva pučanstva. U stilskom smislu odustaju od monumentalizma i esteticizma u korist gospodarskih i funkcionalnih činitelja te racionalizacije i standardizacije prostora. God. 1934. prikazana je izložba »Selo« u obradi S. Planića i uz suradnju E. Tomaševića. Arhitektura »Zemlje« dio je moderne hrv. arhitekture, u kojoj iznimnu važnost ima djelo D. Iblera. — Do idejnih polemika i polarizacije u okviru »Zemlje« dolazi 1933. poslije Krležina »Predgovora Podravskega motivima K. Hegedušića«, kada iz grupe (zbog neslaganja s Krležinim stavovima) istupaju A. Augustinčić, V. Radauš, Đ. Tiljak i O. Postružnik. Najdosljedniji član grupe ostao je K. Hegedušić.

Izložbe »Zemlje« održane su u Zagrebu (1929, 1931, 1932, 1934, 1935 – policijski zabranjena), Parizu (1934), Sofiji (1934) i Beogradu (1935). Osobito je važan doprinos grupe u pogledu aktualizacije sadržaja i proširenja zanimanja umjetnika za nove motive i područja društvenog života (selo, gradska periferija, industrijske četvrti), a cjelokupnim djelovanjem grupe prvi su put obuhvaćena različita lik. područja kao nedjeljiva cjelina. Kritička retrospektiva »Zemlje« održana je u Zagrebu 1971.

LIT.: Lj. Babić, Izložba grupe »Zemlja«, Obzor, 1929, 305. — K. Hegedušić, O izložbi »Zemlje« u Parizu, Književnik, 1931, 4. — Đ. Tiljak, Izložba »Zemlje«, ibid., 1931, 10. — Problemi savremene arhitekture (zbornik), Zagreb 1932. — M. Krleža, Predgovor

K. HEGEDUŠIĆ, *Rekvizicija* (1929). Rijeka, Moderna galerija

M. DETONI, *Sajam u Križevcima* (1932). Zagreb, Moderna galerija

I. TABAKOVIĆ, *Tučnjava* (1926)

O. POSTRUŽNIK, *Ribari* (1931). Zagreb, Moderna galerija

I. GENERALIĆ, *Žandar odvodi seljaka* (1933)

Ž. HEGEDUŠIĆ, *Na pustom trgu* (1935). Beograd, Muzej savremene umetnosti

K. RUŽIČKA, *Mornar i djevojka* (1935). Sarajevo, Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine

K. TOMPA, *Tvornica*, (1935). Zagreb, Moderna galerija

I. ZEMLJAK, zgrada MUP-a
na Savskoj cesti u Zagrebu

Podravskim motivima Krste Hegedušića, Zagreb 1933. — *D. Tiljak*, Izložba grupe »Zemlja«, Književnik, 1933, 1. — *K. Hegedušić*, Likovna grupiranja u Hrvatskoj, Ars 37, 1937, 1. — *V. Potočnjak*, Arhitektura u Hrvatskoj, Građevinski vjesnik, 1939, 4–5. — *G. Gamulin*, Zapis iz 1949, Republika, 1949, 10–11. — *A. Mutnjaković*, Arhitekti u »Zemlji«, ČIP, 1959, 9. — *M. Mestrovic*, Socijalne tendencije, u katalogu: 60 godina slikarstva u Hrvatskoj, Zagreb 1961. — *V. Maleković*, Hrvatska, u katalogu: Angažirana umetnost u Jugoslaviji 1919–1969, Slovenj Gradec 1969. — *J. Depolo*, Zemlja 1929–1935, u katalogu: Nadrealizam—Socijalna umetnost, Beograd 1969. — *B. Gagro*, »Zemlja« naspram europske umjetnosti između dva rata, ŽU, 1970, 11–12. — *B. Gagro*, *I. Zidić*, *M. Šolman*, *Ž. Čorak* i *I. Reberski*, Kritička retrospektiva »Zemlje« (katalog), Zagreb 1971. — *J. Depolo*, 60. obljetnica grupe Zemlja, Zagreb 1989. — *I. Zidić*, Cigla u »Zemlji« 1929–1935 (katalog), Zagreb 1990. — *T. Premrl*, Hrvatska moderna arhitektura između dva rata, Zagreb 1990. — *I. Hergešić*, Likovne kronike, feljtoni, zapisi, Zagreb 1994. — *J. Vaništa*, Leo Junek. Pisma, Slikarski dnevnik, Bulletin HAZU, 1994, 1.

V. Fo.

ZEMLJAK, Ivan, arhitekt (Zagreb, 15. III. 1893 — 1. I. 1963). Arhitekturu studira 1912–14. na Tehničkom fakultetu u Grazu, nastavlja 1916–20. u Pragu, gdje diplomira na Njemačkoj visokoj tehničkoj školi. Radi u Zagrebu kod V. Kovačića, potom od 1921. u Projektnome odjelu gradske uprave. God. 1930–39. šef je Odsjeka za novogradnje Gradskoga građevnog ureda. U to vrijeme projektira i izvodi nekoliko škola i dječjih vrtića u Zagrebu: škole na Jordanovcu (1930), na Selskoj cesti (1930), u Jakićevoj ul. (s F. Bahovcem, 1933), na Koturaškoj c. (1935) i Obrtnu školu na Savskoj c. (danas zgrada MUP-a, na uglu Ul. grada Vukovara, 1940). U tim djelima ostvaruje novo prostorno shvaćanje arhitekture, u početku u duhu neoplasticizma (De Stijl), ali sa snažnim individualnim karakteristikama; nakon toga traži sintezu između tzv. internacionalnoga stila i elemenata naše regionalne arhitekture (obrada zidnoga platna opekam, vidljive drvene konstrukcije s trijemovima, kosa krovitšta i pokrov crijepom itd.). Tako su izvedeni dječji vrtići na Laščinskoj c. (1935) i na Jordanovcu (1935), te škola i dječji vrtić u Zadarskoj ul. na Knežiji (1940) — sve u Zagrebu. U svojim školama Z. sam projektira i izvodi interijer te hortikulturno rješava okoliš svake građevine. Bitne su značajke njegove arhitekture čistoća oblika, bogatstvo prostornoga izraza te funkcionalna i jasna tlocrtna dispozicija koja omogućuje raspored masa snažna djelovanja. Zemljak je bio energičan zagovornik nove arhitekture školskih zgrada i u tome mu pripada pionirsko mjesto u našoj sredini. Osim školskih zgrada izveo je još u Zagrebu obiteljsku kuću u Gregorjančevoj ul. (1924) i stambenu zgradu u Masarykovoj ulici (1928), stube uz crkvu Sv. Marije na Dolcu (1932), Becićeve stube (1934), vilu Rebar (1939–46, izgorjela 1979), te vilu Weiss na Šestinskom vrhu (1942). Za obje vile izvodi i cjelokupan interijer.

Izradio je i nekoliko urbanističkih prijedloga, regulacija i studija za dijelove Zagreba, a sudjelovao je s C. Jegličem u uređenju Krešimirova trga (1938) i ulice Medveščak (1938), te planirao uređenje Mirogoja kao park-groblja (1937). Poslije II. svj. r. izveo je još samo jednu školu na Kozjaku (1948), te uređenje interijera Pongratzove palače u Visokoj ul. u Zagrebu (1948–56). Radio je projekt za školu na Sigečici (1933), plan regulacije Kaptola i Dolca (s F. Bahovcem, 1935), te projekt za stube

Glogovac (1941) u Zagrebu. Poslije 1945. projektira rješenje jugoist. ugla Gornjega grada i pet gornjogradskih trgova (1954), studiju regulacije Ilice od Frankopanske ul. do Slovenske (1957) i od Trga bana Jelačića do Frankopanske ul. (1958), te studiju zapadnoga dijela Vlaške ul. i Kaptola (1959). — Pisao je i objavljivao u stručnom i dnevnom tisku o urbanističkim problemima Zagreba, osobito starih dijelova grada i o zagrebačkim perivojima.

BIBL.: *Urbanizam u odnosu na naše gradove*, Savremena opština, 1930, 5–6; *In memoriam Adolfu Loosu*, ibid., 1933, 11; *Uz nove zagrebačke škole*, Arhitektura, 1933, 12; *Regulacija Kaptola u Zagrebu*, ibid., 1934, 2; *Dom likovnih umjetnika u Zagrebu*, Građevinski vjesnik, 1939, 2; *Zagrebački parkovi*, ČIP, 1954, 21; *Rasuti grad*, ibid., 1955, 35; *Zagrebački Donji grad*, ibid., 1958, 72; *Boja u urbanizmu*, ibid., 1958, 74; *Pet trgova na zagrebačkom Gornjem gradu*, ibid., 1958, 76; *Ulica Proleterskih brigada*, ibid., 1958, 80–81; *Prijedlozi za urbanističku obnovu Ilice*, ibid., 1959, 84; *Skrivena ljepota grada*, Telegram, 12. V. 1961; *Grička fontana*, ČIP, 1962, 108–109.

LIT.: *S. Planić*, Problemi suvremene arhitekture, Zagreb 1932. — *V. Potočnjak*, Arhitektura u Hrvatskoj 1888–1938, Građevinski vjesnik, 1939, 4–5. — *S. Planić*, Pedeset godina arhitekture u Hrvatskoj, Književnik, 1939, 2. — *T. Stahuljak*, Arhitektura u XX. stoljeću u Hrvatskoj, Naša domovina, II, Zagreb 1943. — *Z. Kolacio*, Ivan Zemljak in memoriam, Arhitektura, 1962, 5–6. — *A. V. Miličić*, Ivo Zemljak, ČIP, 1963, 120. — *I. Maroević*, Arhitektura Ive Zemljaka, ŽU, 1969, 9. — *Isti*, Život i djelo arhitekta Ivana Zemljaka, Iz starog i novog Zagreba, V, Zagreb 1974. — *Ž. Čorak*, U funkciji znaka, Zagreb 1981. — *A. Laslo*, Zagrebačka arhitektura 30-ih (vodič), Arhitektura, 1987, 200–203. — *T. Premrl*, Stube moderne, ŽU, 1988, 43–44. — *Isti*, Hrvatska moderna arhitektura između dva rata, Zagreb 1989. — *A. Laslo*, Ivan Zemljak u Zagrebu, ČIP, 1993, 1–6.

T. Pl.

ZENIT, međunarodna revija za umjetnost i kulturu, pokrenuta u Zagrebu 1921. Urednik i izdavač bio je Lj. Micić. Z. je izlazio u Zagrebu (do 1923), a potom u Beogradu (do 1926). Ukupno su objavljena 43 broja. U početku pretežno u znaku ekspresionizma, Z. se zalaže za rušenje starih vrijednosti i uspostavljanje nove kulture. Suradnik revije postaje njem.-franc. pjesnik I. Goll, koji s Lj. Micićem i B. Tokinom potpisuje *Zenitistički manifest* 1921. Tijekom 1922. u reviji prevladavaju konstruktivističke ideje. Ostvaruje se suradnja s rus. konstruktivistima; br. 17–18 posvećen je isključivo novoj rus. umjetnosti a uredili su ga I. Erenburg i El Lissitzky. U »Zenitu« su surađivali W. Gropius, V. Hlebnjok i K. Maljevič, te revija uskoro postaje ravnopravna ostalim eur. avangardnim glasilima toga doba. U grafičkom oblikovanju revije Lj. Micić posebnu pozornost poklanja tipografiji, koja je svojim detaljima bliska rješenjima El Lissitzkoga i Moholy Nagya. U »Zenitu« surađuju umjetnici tadašnje Jugoslavije Vjera Biller, M. S. Petrov, J. Seissel (Jo Klek), A. Černigoi, E. Stepančić, J. Bijelić, V. Gecan. Izložba »Zenit i avangarda 20-ih godina« priredena je u Beogradu i Zagrebu 1983.

LIT.: *Z. Markuš*, Zenitizam — predlog za jednu izložbu (katalog), Novi Sad 1972. — *V. Golubović*, Časopis »Zenit«, Književnost, 1981, 7–8. — *Zenit i avangarda 20-ih godina* (katalog), Beograd 1983. — *D. Katunarić*, Povratak barbarogenija, Zagreb 1995. — *Ž. Kć.*

ZGRAF, izložba grafičkog dizajna, osnovana 1975. u Zagrebu u organizaciji ULUPUH-a. Održava se trijalno do 1991, a sedmi po redu održan je 1995. Od 1981. ima status međunarodne manifestacije i uključuje vizualne komunikacije (Međunarodna izložba grafičkog dizajna i